

Transskription Frede Tychsen

En kortere lydoptagelse af interview med Frede Tychsen fra Gammelgab.

*Lavet af Sølvi Koch og Anette Krenzen. Hører til materialet **Turen på Gendarmstien**.*

Anette: Ja dette er en lille lydoptagelse med Frede Tychsen fra Gammelgab. Værsgo.

Frede: Tak jamen det hedder jo fortællingen langs Gendarmstien, og når man kommer langs Gendarmstien i nærheden af Broagerland, så er det første, man får øje på Broager Kirke med de to spir. De kan ses på vid afstand, og vest for kirken ligger Mindehøjen, til minde om de 190 her fra Broager land, der faldt i 1. verdenskrig, og det er jo en høj, som er omkranset af en hel masse sten, hvor alle navne fra dem der faldt både de dansksindede og de tysksindede, står på, og hver familie har sin sten. Der er to stene, hvor der står 4 navne på, altså en familie, der mistede 4 sønner eller to familier, der mistede 4 sønner og der er to stene, hvor der står 3 navne på og der er 14 sten, hvor der står to navne på. Og 190, som gik til i et så lille område som Broager Land, det har været en enorm katastrofe. Så der er ingen tvivl om, at det er den største tragedie, der er sket på Broagerland i nyere tids historie. Men første verdenskrig resulterede jo i at den afstemning om Sønderjylland her blev mulig og at Sønderjylland igen blev dansk, derfor kan man sige, at de ikke har ofret deres liv helt forgæves. Afstemningsresultatet her på Broagerland d. 10. februar 1920, den var jo 78% på dansk og 22% på tysk. Og selve overgangen fra tysk til dansk, det foregik, sådan som jeg oplevede det, - nej ikke jeg oplevede det, jeg var jo ikke født endnu, men det foregik nogenlunde udramatisk. I Gammelgab, der hvor jeg kommer fra, er jeg blevet fortalt da havde man en et klasses skole og læreren var tysk, men han var vellidt og højt respekteret og han var dygtig, så det foregik bare sådan, at før genforeningen underviste han på tysk og efter genforeningen kører han videre på dansk, så det gik helt stille og roligt for sig. Men der var jo skarp modsætninger mellem tysk og dansk dengang, og mange steder gik det jo helt galt.

Broagerlands Ungdoms- og Idrætsforening, det som vi til daglig kalder BUI, som eksisterer endnu, den blev stiftet i 1901 med det formål at fremme dansk sprog og kultur, men det var jo ulovligt dengang, så derfor samlet man ungdommen om gymnastik, idræt og folkedans og diletant og al den slags, og det var jo unge mennesker, så kunne der jo forekomme drillerier og stikpiller til alt det tyske, for det skulle jo være dansk ikke? Og der var engang heroppe på Centralhotellet, der var nogle unge mennesker forsamlet til at lave gymnastik. så skulle de alle til at begynde med synges en sang og så var der en der foreslog om de ikke skulle synges "Højt på en gren en krage" og så pegede han op på den tyske ørn, der hang på et flag ned fra balkonen, så grinede de af det og den slag ting blev der lavet megen sjov med den gang før genforeningen. Men efter genforeningen til helt op i 70'erne havde alt hvad BUI arrangerede og stod for et nationalt sigte. Man havde idræt på den ene side, hvor vi havde fanen var med så tit det kunne lade sig gøre så havde man en hel masse kulturelle aktiviteter oppe på Centralhotellet og det havde altid et nationalt sigte. Men der var nogle, som ville mere end det. Jeg kan fortælle en historie som jeg oplevede 1952 eller 53, jeg har været en knægt på en halv snes år denne gang og det var til en amts gymnastikopvisning på det gamle Teater Hotel i Sønderborg og det foregik på den måde, at alle foreninger her på Sønderborg Amt havde gymnastikopvisning hele dagen, - det ene hold efter det andet. Det sluttede af om aftenen med en fest, som blev indledt med en opvisning af et elitehold og det elitehold kom fra Snoghøj gymnastikhøjskole og forstanderen på Snoghøj hed Georgine Abildgård og det var hende, der ledede det. Det var en gymnastikhøjskole kun for piger. Alle tilskuerpladser på Teatret var jo fyldt, og vi børn måtte jo komme med derud. Mine forældre var meget interesseret i det der og de kom marcherende ind med fanen i spidsen som de skal, gik et par omgange rundt og stillede

op med ryggen op mod scenen og der blev kommanderet fanen frem og lad holdet gå, fanen hils og det var musestille, man kunne høre en knappenål falde til jorden og så stod Georgine Abildgård frem og holdt en tale og hvad hun sagde, kan jeg ikke huske, men jeg kan huske hun sluttede med Slesvigland genvundet, det er kampens mål og så stod der en mand ved siden af mig, jeg var en halv snes år den gang, så råbte han, det er hørt, så løb tårerne ned ad kinderne på ham og det gjorde et voldsomt indtryk på mig, og så var det første gang i mit liv, at jeg har set en voksen mand græde, men jeg fatter jo ikke helt sammenhængen i det der, med der var jo kræfter i gang den gang, som ville have grænsen ned til Ejderen og dem har hun åbenbart været en af, men det blev heldigvis ikke til noget.

Jeg blev formand for BUI i 1968, da var jeg 25 år dengang og det var det år vi byggede idrætshallen i Broager med frivillig arbejdskraft. Det gjorde vi i 1968-69 og det resulterede jo i, at vi i løbet af ganske få år fik dobbelt så mange medlemmer i idrætsafdelingen. Folk de strømmede jo til og skulle alle sammen til noget som foregik oppe i den hal, men det gjorde jo også, at vi fik plads til udendørs idræt. Vi var oppe på at have ca. 9 fodboldhold og vi havde kun 1 fodboldbane og de skulle alle sammen træne og spille kamp på den samme bane og det kan vi jo ikke holde til. Vi så os om der var andre steder, hvor vi kunne være, - så fik vi øje på, at der var en sportsplads bag den tyske skole oppe i Broager. Vi retter henvendelse til den tyske forening om det kan lade sig gøre at låne den. Vi aftalte møde og kom derop. Formanden for den tyske forening var en vældig praktisk mand. Jeg kunne egentlig godt lide ham og vi snakkede om det sådan og sådan. Vi vil ikke have jer ind i omklædningsrummet. I kan klæde jer om ovre i garagen derovre ikke og vi vil ikke have jer gennem hovedindgangen ved den tyske skole. I kan gå omme bag og ind og det var jo i orden ikke omsider spurgte jeg ham af, hvad de skulle have for det her, for vi skal vel betale. Nej, ja siger han. Der er ca. 1 tønde land her og alm. forpagtning på en tønde land er 7 tønder byg, så det skal du give, siger han. Så drengene i Broager spillede fodbold denne sommer for 7 tønder byg. Men at det kunne lade sig gøre at indgå sådan en aftale med dem,- det har været ca. midt i 70'erne vel, midt i 1970 ikke,- det har jo så betydet, at der har været en vis opblødning med det anspændte forhold mellem dansk og tysk ikke. Havde det været 10 år før, så tror jeg bestemt ikke, det har kunne lade sig gøre, men det kunne det altså, - så vi spillede fodbold på den tyske bane og der er jo tysk plejehjem deroppe i dag, så det kan jo ikke lade sig gøre mere.

Sølvi: Jeg tænker lidt på din mor og far. Hvor gammel var det nu du var - du er 70 år ikke? - nej 80. Ja, du er nemlig 80 år. Har de fortalt noget om, hvordan det var i den tyske tid her?

Frede: Nej, det har de ikke. Min far er født i 1912 og har gået 1 år i tysk skole,- så de har ikke fortalt meget, men de var meget nationalt bevidste og de to os med til alle de nationale møder og alt det der,- det gjorde de,- men jo noget har de da fortalt ikke, men det er jo sådan, at når man er ung. Jeg tænker tit på havde jeg dog bare hørt bedre efter, hvad de sagde, men når man er ung, så har man alt andet i hovedet og når man så bliver ældre, så begynder man at interessere sig for den fortid og historie, der knytter sig bag ikke og så mangler man også en hel masse oplysninger ikke og da tænker jeg tit, havde jeg bare hørt bedre efter,- ja sådan er det.

Sølvi: Men allerede siden du har været barn og så siger du til op ca. midt i 70'erne, da skete der så en væsentlig forskel.

Frede: Ja, det har det gjort. Altså den københavner-Bonn erklæring fra 1955, den gjorde jo, at der kom en hvis optøning, for da fik man jo styr på alt det der ikke, og den gik jo ud på, at mindretallet på begge sider af grænsen skulle have de samme rettigheder som flertallet, altså de måtte ikke diskrimineres. Det var den ene ting - og den anden ting, det var, at man godt måtte støtte hinandens mindretal på begge sider af grænsen. Det var de to vigtigste ting i aftalen, og det gjorde

jo så, at der kom et hvis styr på sagerne der ikke og det tror jeg har været en anstødssten til, at det blev bedre.

Sølvi: Ja, du sagde også på et tidspunkt, at nogle gange gik det helt galt. Ja. Det var mellem jer og...

Frede: Nej det har jeg hørt andre steder fra, at de nærmest kom op at slås og ikke kunne forliges, og det tyske mindretal slog sig jo voldsomt i tøjret efter afstemningen dengang, og de sendte jo en delegation til Berlin og forlangte, at grænsen skulle flyttes op til Kongeåen igen ikke og de ville have det omstødt og det gav nogle modsætninger,- det gjorde det!

Sølvi: Var der noget mellem jer knægte senere hen og så den tyske ungdom?

Frede: Nej, det har det ikke været. Altså vi havde jo ikke noget med dem at gøre. De gik jo i tysk skole og vi gik i dansk skole, de kom i de tyske foreninger og vi kom i de danske foreninger.

Sølvi: Så hver passede sig selv.

Frede: Så nu Bob og jeg vi er sådan lige gammel og vi har boet sådan to en halv kilometer fra hinanden begge to, men vi har aldrig haft noget med hinanden og gøre. Mærkeligt nok det har vi ikke. Jamen han har været formand for den lokalhistorisk forening i Broager og hvis jeg havde været en del af det så jeg selvfølgelig noget med ham og gøre, men det har vi ikke. Jeg kan egentlig godt lide ham og jeg har ikke noget imod ham, men det simpelthen fordi vi har forskellige nationalistiske og sprog

Sølvi: Ja han ville nok sige det samme.

Han det tror jeg nok han ville. Men samlingssted i Broager den gang var jo Centralhotellet. 1931 blev den sat til salg, og så blev der dannet et andelsselskab, der blev kaldt Broager Sogns forsamlingsgård. De købte den, ellers var de bange for, at det blev et tysk samlingssted, og den dannede rammen om alle BUI's aktiviteter, møder, fester, teater og alt, hvad der var. Det gjorde den helt op til i midten af 1970'erne, så kom de økonomiske vanskeligheder, og da havde vi bygget hallen og flyttet alle aktiviteter derom, den konkurrence kunne de ikke stå for. Den blev nedlagt og pakket væk i 1980. Men et par år efter blev Smøl Vold sat til salg. Det var i 1933. Det er jo et voldanlæg, som ligger lige nord for Broager. Den stammer fra oldtiden, men ingen ved, hvad jagter er blevet brugt til i sin tid. Et nationalmuseum har været og grave i den og har ikke fundet spor af nogen bebyggelse der, men oprindeligt var det maskinfabrik i Smøl, der ejede det, så vidt jeg ved lå de i forhandling med det tyske mindretal om de kunne købe det, men så var det 20 danske venner, der slog sig sammen og indbetalte hver 110 kr. og dannede et andelsselskab og så købte de den og en af de tyve var min bedstefar, så den andel gik så i arv til min far og nu til mig, så jeg går til generalforsamling i Smøl Vold en gang i året. Det foregår på den måde, at vi mødes på Smøl Vold og konstaterer, at den ligger der endnu, men den er jo også fredet, så vi kan ikke gøre noget ved den. Så går vi ned til formanden, der bor i Smøl og holder selve generalforsamlingen. Der er en flagstang, der skal vedligeholdes deroppe og der er også en låge ind til selve volden, der skal vedligeholdes, så snakke vi lidt om det og formandens kone er fantastisk dygtig til at bage, så da får vi alle tiders store kaffebord, når vi er færdige med generalforsamlingen. Det er en oplevelse i sig selv.

Anette: Så historien om de siamesiske tvillinger, det er måske mere en myte end det er...

Frede: Ja, det er en myte og den fortæller vi, når vi er oppe i kirken, men altså i paragraf 1 i andelsselskabets vedtægter, der står det at formålet med andelsselskabet, det er at alle skal have fri adgang til Smøl Vold og nyde den fantastiske udsigt, der er deroppe fra. Man kan se helt ned

over Flensborg Fjord på den ene side og ned over Skodsbøl og Egersund og over Nybøl Nord med alle teglværker og over til Sottrup Kirke og helt op til Bøffelkobbøl Skov. Det er helt fantastisk, hvad man kan se deroppe fra og det er formålet med andelsselskabet at sikre, at alle har frit adgang til det. Men jeg har været barn i Gammelgab og mine forældre har været dansk med stort D og hvert år deltog vi i det dansk-sydslesvigske årsmøde i Flensborg. Det var sådan en hel tradition, at der skulle vi over.

Sølvi: Hvad kan det være?

Frede: Ja, det var for at fremme danskheden at vise dem i Sydslesvig, at vi var solidariske med dem, og vi børn kom altid med, så jeg har været med til et utal af møder derover og nationale møder her i Broager og afstemningsfester og jeg ved ikke hvad, så det har jeg fået ind med sutteflasken fra jeg var barn. Det har selvfølgelig påvirket mig og i Gammelgab var der jo sådan, at nogle havde en flagstang og andre havde ingen flagstang, og dem der havde en, der vidste vi jo godt, hvem der var danske ikke? Og de andre vidste vi jo ikke rigtig vel? Men det var et fantastisk godt naboskab i Gammelgab, det var kun ca. 40-45 indbyggere og det naboskab blev prioriteret højere end det nationale og politiske tilhørsforhold.

Anette: Så det vil sige, at man også var sammen med dem, der ikke havde flagstang oppe?

Ja, mine forældre, det gjorde de hver vinter, da inviterede de hele byen til aftenskafe sådan i 2 til 3 hold, så mange, som der nu kunne sidde i spisestuen.

Sølvi: Hvor mange indbyggere er der lige?

Frede: Jamen en 40-45 stykker. Og det gjorde de for at stimulere det gode naboskab. Men vi var jo også en flok børn i Gammelgab ca. 10-12 stykker i begyndelsen af 50'erne, og vi kunne lige sådan stille et fodboldhold, hvis vi ellers kunne få pigerne med, ellers måtte vi jo klare os uden, og vi legede og vi gik tit ned til stranden og legede ved Flensborg Fjord. Der var en bæk, der løb ud fra en mose dernede og den sejlede vi med skibe og lavede og bygger dæmninger og hvad vi kunne finde på der og der gik de blå gendarmere jo dengang og dem snakkede vi med og de fortalte hvorfor de gik der og det påvirkede os selvfølgelig også. Der boede 3 gendarmere i Gammelgab. Det var Gendarm Hansen, Gendarm Petersen og Gendarm Korch. Og engang imellem, når de var i godt humør, kunne vi tillade os at spørge dem om vi måtte se din revolver, så kunne det ske, at de tog den op af hylsteret og det påvirkede os godt nok. At se en legetøjsrevolver, det har vi jo alle sammen ikke, men at se en rigtig revolver for nogle børn, puha. Han puttede den også hurtigt i hylsteret igen. Jeg ved ikke om han måtte det der, men det gjorde han altså.

Anette: Ved du om de nogensinde var aktiv med deres...

Frede: Nej det tror jeg ikke, de var. Det var et udstyr. Altså de grænsegendarmere, - der boede tre i Gammelgab som jeg sagde ikke og alle i Gammelgab var på fornavn, men de tre grænsegendarmere de blev altid tituleret Gendarm Hansen, Gendarm Petersen og Gendarm Korch, så de havde en vis status. Det må de jo have haft. Men der er løbet meget vand i havet siden den tid. De senere år har jeg været rundviser ved Broager Kirke og hvis der kommer et selskab andre steder fra i landet så fortæller jeg dem først om kirken og så går vi over kirkegården og der ligger jo 300 begravet fra 1864 krigen og så fortæller jeg dem om det og i 1864 at det blev tysk her, hvilket også betød, at der var 30.000 sønderjyder, der var med i 1. verdenskrig og der døde 190 her fra Broagerland og så lander vi over ved Mindehøjen igen, og så fortalte jeg dem om det, og jeg plejer at slutte af med at sige, at den 25. juli 1920, da overtog Danmark officielt Sønderjylland og mange af de tyske embedsmænd, de rejste jo tilbage til Tyskland og tog en hel masse med dem, ja fred være med det og vi danske sagde til dem farvel med jer og vi håber aldrig at skulle se jer igen.

Præcis 100 år efter d. 15. juli 2020, da åbnede grænsen igen efter Coronakrisen. Der holdt jo en lang række tyskere syd for grænsen, klar til at køre herop,- det var midt i sommeren og holde sommerferie og leje sommerhuse her og hvad sagde vi ? Ja kom endelig herop til os og vær velkommen og kom endelig herop til os og hold ferie her og brug nogle penge her hos os og det fortæller jo faktisk hele den udvikling, der har været i de 100 år, der er gået siden genforeningen.

Anette: Ja og tiden, den er faktisk ved at være gået lidt, hvis du skulle sige her lidt afslutningsvist om den udvikling, der kommer jo rigtig mange turister her til Broagerland og der kommer også rigtig mange syd for grænsen, som også selv har slægtninge her, hvad tænker du om det?

Frede: Jeg synes, det er heldigt, for der var jo kræfter for at flytte grænsen ned til Ejderen, men det blev da heldigvis ikke til noget, for det var meningen at det skulle være en sindelagsgrænse sådan at man fik så få mindretal på begge side af grænsen som muligt og hvis grænsen var flyttet ned til Ejderen, så havde vi fået et enormt stort mindretal dernede og det havde kun givet spektakel og ballade, så derfor var det jo heldigt at den blev lavet sådan dengang ikke. Det viser sig jo også, at viceborgmester i Sønderborg Kommune er tysk ikke og før var der en dansk overborgmester i Flensborg og det synes jeg er fantastisk godt. Der er jo ingen der mere tager sig af hvilken nationalitet man har. Ja borgmester i Tønder er tysk og det går jo lige så godt for det. For den næste generation er der jo ikke flere der tager sig af det. Nu har jeg selv fået en svigerdatter fra Stuttgart, og hun ved ikke særlig meget om de forhold her i Slesvig-Holsten, det har hun ikke hørt noget om dernede fra, for det er jo helt nede i Sydtyskland ikke?

Anette: Det er ganske særegent for vores landsdel. Men Frede, vi siger 1000 tak, fordi du ville medvirke.